

Анотація

У статті робиться паголос на тому, що на початку википсепця і протягом майже всього часу свого іспування торгівля людми підтримувалася державами. Це був вигідний промисел, який припосив країнам величезні прибутки. З часом розвиток господарських відпосип, моралі суспільства привели до того, що торгівлю людми почали засуджувати, але остаточні підстави криміналізації діянь, пов'язаних із незаконною торгівлею людми, виникають лише у XVIII віці.

Ключові слова: торгівля людми, криміналізація.

Summary

International human trafficking genesis and formation of grounds of criminal responsibility for this deeds constitute the main ideas of this article. Author show development of legal and moral consequences in connection with human trafficking.

Keywords: human trafficking, criminalization.

УДК 343.222

Л. О. Ужва

**ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА РІЗНІ ВИДИ ПРАВОПОРУШЕНЬ**

Питання диференціації юридичної відповідальності за різні види правопорушень останнім часом викликало жваву дискусію і серед науковців і серед практиків. Особливо актуальним є розмежування злочинів і адміністративних правопорушень, бо й дотепер залишаються остаточо невирішеними критерії такого відмежування.

У світлі євроінтеграційних прагнень України не менш актуальною є гармонізація національного законодавства до законодавства провідних країни ЄС та міжнародного права. Необхідність вирішення цих питань впливає також з вимог Конвенції про захист прав і основних свобод людини та практики Європейського суду з прав людини [1]. Від того, як будуть розв'язані ці проблеми в чинному законодавстві, залежить, якою мірою забезпечуватиметься дотримання прав і основних свобод людини і громадянина в Україні.

Розгляд вищезазначеної проблематики є метою цієї статті.

Серед вітчизняних вчених даній проблемі присвячені окремі роботи Е. А. Васильєва, І. П. Голосніченка, Ю. М. Грошевого, В. К. Колпакова, В. М. Куца, М. І. Мельника, В. О. Навроцького, В. Ф. Опришка, В. Я. Тація, М. І. Хавронюка, Ю. С. Шемшученка та інших.

Розмежування сфери злочинного і незлочинного цікавило науковців і на початку XX сторіччя. Відомий теоретик кримінального права і процесу проф. Л. Є. Володимиров у свій час писав (далі — мовою оригіналу):

«Современное уголовное право ограничивает свое *primum desiderium* тем, чтобы человек только не вредил ближнему... Уголовное право удовлетворяется, когда один эгоизм не вторгается в область другого; нравственность требует,

чтобы эгоизм был заменен альтруизмом. Повеления нравственности охраняются совестью. Наказание за безнравственность — угрызения совести, мучительное сознание противоречия между нашей жизнью и присущим нам идеалом нравственного совершенства; наказание за преступления — лишения, налагаемые государством» [2].

Ми навели цю цитату знаного вченого-юриста початку ХХ сторіччя для того, щоб нагадати зміст основних завдань національного кримінального права, які достатньо чітко виписані у ст. 1 КК України.

Стаття 11 КК визначає злочин як передбачене КК суспільно небезпечне винне діяння (дію або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Отже, злочин — це суспільно небезпечне діяння. Тобто діяння, небезпечне для суспільства.

Конституцією України визначено, що людина, її права і свободи є найбільшим благом. Значить саме на захист людини має бути спрямоване матеріальне і процесуальне право. Отже принцип верховенства права у кримінальному праві повинен розумітися як верховенство права конкретної людини, що постраждала від злочину. Саме на захист інтересів потерпілого (хоча правильніше було б говорити про жертву злочину) має бути спрямоване судочинство. Злочин повинен розглядатися насамперед як посягання на права та інтереси конкретної особи, і лише у другу чергу як посягання на суспільний чи державний інтерес.

З 1908 року пріоритети у завданнях кримінального права суттєво змінилися, але, на жаль, не на користь особи, не на користь потерпілого.

Вивчаючи кримінальне право у вищому навчальному закладі, будь-який майбутній юрист знав, що воно застосовується для охорони найбільш важливих соціальних цінностей, а також, що кримінальна відповідальність — найсуворіший вид юридичної відповідальності, який застосовується лише у тих випадках, коли засоби інших галузей права виявилися недовірними.

Але навіть побіжне вивчення закону про кримінальну відповідальність свідчить про зворотне. Про те, що кримінальне право застосовують там, де за певні порушення передбачена адміністративна, дисциплінарна і цивільна відповідальність, говорять вже давно [3]. Тому за певні порушення особу можна двічі і навіть тричі притягнути до відповідальності, що в цілому не суперечить Конституції України (відповідно до якої забороняється притягати особу за одне правопорушення двічі до юридичної відповідальності одного виду), але часом суперечить принципу справедливості, а в деяких випадках — і принципу верховенства права.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 9 КпАП адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені цим Кодексом, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності.

У зв'язку з цим М. І. Хавронюк цілком слушно, як на нашу думку, зазначає: «Вирішуючи проблему, пов'язану з конкуренцією норм Особливої частини КпАП і КК на користь особи, яка притягується до відповідальності, слід пам'ятати і про те, що відповідно до ст. 62 Конституції України усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь ...цей конституційний принцип стосується не лише процесуального, а й матеріального права» [4].

Ще однією вадою чинного законодавства є, на нашу думку, схильність сучасного кримінального й адміністративного права до казуїстики.

Загалом сучасне розвинене право характеризується тенденцією до поступового звільнення від казуальних норм (тобто норм, сформульованих під кожен життєвий випадок (лат. *casualis*, від *casus* — випадок — випадковий, одиничний, перший-ліпший, не узагальнений)) і переходить до використання норм загального характеру. З розвитком суспільства абстрактність норм права дедалі більше підвищується, оскільки підвищуються як обсяг правового регулювання, так і здатність людського розуму до абстрактного мислення [5].

Проте розробники відповідних законів чомусь вважають, що прийняття спеціальних законів, що забороняють певне конкретне діяння, дозволить викоринити якесь негативне соціальне явище (таким чином у КК з'явилися норми про кримінальну відповідальність за викрадення шляхом демонтажу та іншим засобом електричних мереж, кабельних ліній зв'язку та їх обладнання (ст. 188 КК, яка згодом була виключена з КК), викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання (ст. 188-1 КК), умисне пошкодження об'єктів електроенергетики (ст. 194-1 КК) та багато інших, які не утворювали особливий спосіб вчинення злочину, а відрізнялися від загальної норми лише предметом злочину).

На необхідності поступових змін у законодавстві наголошують і практики і знані науковці: «Життя не зупинити, перманентно виникатимуть зміни, адже держава мусить реагувати на суспільні реалії, надто якщо це стосується безпеки» [6].

Вирішити зазначені проблеми покликана і Концепція державної політики у сфері кримінальної юстиції та забезпечення правопорядку в Україні, проект якої 26 березня 2007 р. був схвалений Національною комісією зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права при Секретаріаті Президента України.

Одним із завдань концепції зазначено «провести гуманізацію кримінального законодавства шляхом декриміналізації значної кількості кримінально караних діянь та їх поділу на злочини і кримінальні проступки».

Основним критерієм відмежування злочинів і кримінальних проступків авторами проекту Концепції слушно пропонується визнати ступінь суспільної небезпеки кримінально караного діяння для особи, суспільства або держави та характер кримінально-правових наслідків.

Ці ідеї, в принципі, не є новими. Їх висловлював ще у 1999 році автор підручника з адміністративного права В. К. Колпаков [7].

На підтримку цієї ідеї варто навести такий аргумент. В Україні нині ніхто не рахує вартість всієї процедури притягнення винної особи до конкретного виду юридичної відповідальності. До громадськості періодично доводиться лише інформація про вартість утримання осіб, засуджених до позбавлення волі в установах виконання покарання, та й то у зв'язку з недостатнім фінансуванням.

Хто сьогодні може сказати, скільки коштує притягнути особу до кримінальної відповідальності? З урахуванням оплати роботи учасників процесу, судо-

вих витрат, утримання винної особи під вартою тощо. Скільки коштує притягти особу до адміністративної відповідальності? Скільки коштує оскарження будь-якого рішення у справі? Наскільки ефективно використовувати ту чи іншу процедуру притягнення правопорушника до відповідальності певного виду? Адже робота державного механізму, який забезпечує виконання цих функцій, уявляється достатньо дорогим задоволенням.

Чи здатна сьогодні Україна боротися із зазначеною у Кримінальному кодексі кількістю злочинів? Чи має вона потрібні ресурси? Наскільки ефективно витрачаються кошти платників податків?

Хотілося б звернути увагу на таке. Суспільно небезпечне діяння в момент його вчинення фактично не є злочином. Злочином воно може стати лише після того, як посадові особи відповідних правозастосовних органів нададуть йому офіційної кваліфікації, яка остаточно закріплюється в обвинувальному висновку суду.

Зазначене твердження базується на тому, що злочин — це не природне, а соціальне явище. Злочинним діяння стає не через його властивості, наприклад шкідливість, а через кваліфікацію, що дається цьому вчинку. Злочин — це характеристика діяння з певної точки зору не притаманна діянню, а така, що йому приписується. Злочин, відповідно, «твориться» законодавцем (теоретично) і правозастосовувачем (практично) через акт кваліфікації. Ця ідея вже висловлювалась в юридичній літературі [8] і повністю нами підтримується.

Кваліфікація злочину і власне визнання діяння злочином здійснюється в межах кримінального судочинства, яке є надзвичайно великою «машину» з надзвичайно великим штатом працівників, утримання і експлуатація якої коштує дуже дорого. Чи правомірно використовувати цю машину для того, щоб притягати до відповідальності осіб, які вчинили злочини, що не являють великої суспільної небезпеки?

Не буду оригінальною і наведу одне з висловлювань з цього приводу: «...якщо хочемо розвантажити правозастосовні органи від дрібниць, а органи кримінально-виконавчої системи від кримінальної «шпани», то — альтернативи декриміналізації немає» (В. О. Навроцький) [3].

Можливо, надто складно вирахувати вартість зазначених процедур, бо почасти при вчиненні злочинів чи інших правопорушень йдеться про порушення суспільних інтересів поруч з інтересами конкретної особи, у певних випадках визначити розмір нанесеної шкоди в матеріальному еквіваленті взагалі проблематично. Але наразі в Україні, як і у всьому світі, — фінансова криза. Тому можливості держави обмежені, і ми змушені рахувати.

Економічна ситуація в Україні не дає можливості розпорошувати зусилля, в тому числі й засоби кримінально-правової репресії. Вірно визначені пріоритети — залог позитивних досягнень у будь-якій сфері діяльності.

Література

1. Банчук О. Концепція Кодексу України про адміністративні проступки стала предметом обговорення // *Право України*. — 2006. — № 7. — С. 143.

2. Владимиров Л. Е. Курс уголовного права. — М., 1908, — С. 153.
3. Павроцький В. Кримінальний кодекс України 2001 року: підсумки та перспективи // Інтернет-видаання юриспруденція on-line від 20.05.2006. — www.lawyer.org.ua/?w r&i 13&d 673.
4. Хаврошок М. І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України. — К. : Істипа, 2004. — С. 20–21.
5. Мельник М. Сфера дозволеного звужується. Ще один крок до правової держави / М. Мельник, М. Хавронюк // Дзеркало тижня. — 2004. — № 38, 25 верес.—1 жовт.
6. Гришук В. У Кримінальному кодексі потрібно вдоскопалювати багато речей // Львівська газета. — 2006. — 10 квіт., № 65 (872). — <http://www.gazeta.lviv.ua>.
7. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник. — К. : Юрінком Інтер, 1999. — 736 с. // <http://vuzlib.net/11446/>
8. Пашин С. Понимание преступления // Уголовное право. — 2000. — № 3. — С. 83.

Анотація

У статті визначаються критерії розподілу злочинів та інших правопорушень, аналізуються аргументи щодо введення категорії кримінального проступку в правове поле України.

Ключові слова: кримінальний проступок, правова доктрина.

Summary

This article shows us the way how to find out differences between crimes and criminal misdemeanor. It also examines the arguments for and against the institutions of criminal misdemeanor in Ukrainian criminal law and shows us differences between punishments for different types of criminal misdemeanor.

Keywords: misdemeanor, legal doctrine.

УДК 343.21

Н. Б. Хлистова

ЗМІЩЕННЯ АКЦЕНТІВ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ: КРИЗЬ ПРИЗМУ ПРАВОМІРНОЇ ПОВЕДІНКИ

Дотепер боротьба зі злочинністю здійснюється переважно шляхом покарання винних за конкретні злочини, однак у суспільстві, де реалізуються ідеї цивілізованої ринкової моделі економіки, функціонують достатньо розвинуті інститути громадянського суспільства, існують демократичні принципи реалізації і діяльності всіх гілок влади, формується достатньо високий рівень соціокультурного потенціалу, кримінально-правові засоби об'єктивно не потребують широкого застосування. Вони виконують функцію «ultima ratio» — останнього засобу, крайньої міри впливу на суспільні відносини [1, 5–6].

Ситуація сьогодення складається таким чином, що достатньо багато завдань та сподівань у боротьбі зі злочинністю покладається саме на кримінальне законодавство. Проте воно не повинно вирішувати численні соціально-економічні проблеми суспільства. З цього приводу О. М. Пасенюк пише, що навряд чи вирішить кримінально-правова заборона соціальну або економічну проблему, якщо вона не буде доповненням до економічних, фінансових та інших подібних заходів. А при ефективності таких заходів навряд чи буде потрібна